

„f(x)=osetljivost, performativna instalacija**„f(x)=sensitivity, performative installation**Aleksandra Tatić, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad***Oblast – SCENSKA ARHITEKTURA I DIZAJN**

Kratak sadržaj – U master radu bavim se temom osetljivosti, kao glavnom funkcijom jednog ljudskog bića, sa jedne strane kao uzrokom, a sa druge kao posledicom interakcije sa okruženjem. Okvir za ovo istraživanje predstavlja pitanje percepcije stvarnog sveta, uticaj akcije u stvarnom svetu na unutrašnji svet, a zatim i posledice reakcija na stvaran svet. Ideja ovog rada jeste da poveže i pomiri ove pojmove i da prikaže njihov međusobni odnos, sa ciljem da približi shvatanje stvarnosti i svakodnevnog života osetljive osobe. Kao ishod teorijskog i umetničkog istraživanja, i bavljenja prethodno navedenim pojmovima, nastaje umetnički rad, instalacija „f(x)=osetljivost“, koja poziva publiku da na performativan način učestvuje u rekreiranju osećaja osetljivosti.

Ključne reči: Osetljivost, Drugi svet, Performativna instalacija, Mrak, Scenski dizajn

Abstract – In my master's thesis, I deal with the topic of sensitivity, as the main function of a human being, on the one hand as a cause, and on the other as a consequence of interaction with the environment. The framework for this research is the question of real world perception, the impact of real world action on the inner world, and the consequences of reactions to the real world. The main idea is to connect and reconcile these concepts and to show their mutual relationship, with the aim of bringing closer the understanding of reality and everyday life of a sensitive person. As a result of theoretical and artistic research, a work of art is created, the installation "f(x) = sensitivity", which invites the audience to participate in a performative way in the recreation of feelings of sensitivity.

Keywords: Sensitivity, The other word, Performative installation, Dark, Scene design

1. UVOD

Centralni motiv ovog rada jeste osetljivost, kao osnova za postojanje i funkcionisanje jednog ljudskog bića. Osim što predstavlja glavnu karakteristiku, osetljivost je i način percepcije sveta. Ideja za bavljenje ovom temom proističe iz lične potrebe za boljim shvatanjem sebe, ali i iz želje za istraživanjem svog unutrašnjeg sveta.

Prvi deo istraživanja fokusiran je na ono što nazivam *drugi svet*.

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bila dr Slađana Milićević, docent.

Pod pretpostavkom da se *tamo negde* nalazi neka druga ja, pokušala sam da analiziram taj drugi život. Najveći oslonac za potkrepljivanje i produbljivanje moje pretpostavke bila je Hilmanova knjiga *San i Donji svet*, koja mi je pomogla da sagledam širu sliku, i pre svega - da se usudim da svoj unutrašnji svet shvatim za ozbiljno, a ono što sam u njemu pronašla upotrebim u prvoj fazi rada. Kroz san, sanjarenje, kolaž, kreativno pisanje, crtež i vez, približila sam se onome čime želim osetljivost da predstavim publici. Krajnji ishod celog procesa ogleda se u performativnoj instalaciji *f(x)=osetljivost*, kojom objedinjujem glavne pojmove i teme iz oba dela istraživanja.

2. TEORIJSKO ISTRAŽIVANJE Teorijsko istraživanje počelo je potragom za utemeljenjem i podupiranjem moje pretpostavke o *drugom svetu*. Pojam koji je podstakao ceo istraživački proces i jeste *drugi svet*, isprva korišćen za opis mesta koje se nalazi svuda i nigde, neopipljivog i nevidljivog prostora pogodnog za razvoj paralelnog života. Da bih ga u radu koristila, potrebno je pre svega objasniti njegovo značenje, kao i način na koji sam do tog značenja došla.

2.1. Donji svet

Džejms Hilman, američki psiholog, u svojoj knjizi *San i Donji svet* vrlo direktno kaže da je Donji svet psiha. Ako psiha^[1] znači duša, a za izučavanje duše je potrebno sići duboko, ispostavlja se da je upravo Donji svet ono što se nalazi u dubini. Hilman zapravo govori o dubinskoj psihologiji do koje se dolazi *mostom nadole*, odnosno, *mostom prema unutrašnjosti*.^[2] Odlukom o prelasku tog mosta i svesnom spuštanju u dubinu, mi zapravo pristajemo na prekid svake veze sa dnevnim svetom. Prostor počinjemo da opipavamo, opažamo hladnoću ili toplinu materijala oko nas, a sluh je sve oštrij.

U tom smislu, potpuno je jasno šta Hilman želi da kaže kada piše o načinu govora koji se nalazi u mitološkom Donjem svetu. „Mrtvi govore drugačije: oni šapuću. Njihov govor je izgubio svoju opipljivu supstancu, svoju prirodnu izvesnost. Da bismo čuli ovu vrstu govora, moramo se približiti i načuljiti uho.“^[3] Sa druge strane, to ne znači da je *dole* potpuna tišina. Da, potrebno je približiti se i izoštriti sluh, ali ne samo zato što je tiho, već zato što će se samim izborom onoga čemu želi da se približimo i čujemo, naša podsvest odati. Potreba da čujemo nešto što se ne čuje sa distance veće od 45cm znači da moramo pomeriti granicu i ući u tuđ intimni prostor. U ovom slučaju, kako nam podsvest šapuće, iz ličnog ulazimo u *sopstveni* intimni prostor. Činjenica da zadiremo u sopstvenu intimu ne čini da nelagodnost ne postoji, naprotiv. Ako podsvesno uzimamo kao nešto

nama relativno nepoznato, da li to znači da smo i mi našoj podsvesti nepoznati?

2.2. San

„San predstavlja nevoljnu i iracionalnu mentalnu aktivnost za vreme spavanja, koja nije podložna kritičnosti.“^[4] To znači da nemamo nikakav uticaj na san i njegov sadržaj, i da je ono što se u snovima pojavljuje, a deluje nam poznato, slučajnost i rad podsvesti.

Žak Lakan, francuski psihoanalitičar i psihijatar, bavio se pojmom drugog i drugosti, uspostavio *Tri poretka*, željama, nagonima i konceptom ogledala. Bio je mišljenja da se ono što je potisnuto vraća iz budućnosti, što govori o jednom paradoksu. Ovom vrstom pojave posebno se bavio Frojd, nazivajući je *Das Unheimliche*. Repetacijom i naizmeničnim prelaskom iz snova u javu, ili, iz Donjeg sveta u dnevni život, pospešuje se upravo taj osećaj *začudnosti*.

Takođe, ova reč se prevodi i kao *čudno, začudno, zazorno, tajanstveno*. Pored Frojdovog, postoji još tumačenja ovog pojma. Na primer, za Šelinga je *Das Unheimliche* „sve ono što bi trebalo da ostane skriveno, ali i pored svega izlazi na videlo.“^[5] Osim toga, Lakanova teza je da uvek postoji tvrdo jezgro koje se ne može svesti na univerzalnu igru odraza u ogledalu: *jedina točka na kojoj se približavamo toj tvrdoj jezgri Realnog doista je san.*^[6]

Iz toga možemo da zaključimo – što dublje zalazimo u san, to je slika nas samih sve oštrija. Džejms Hilman ima tvrdnju koja je u vezi sa snovima: *san nije sačinjen od nečeg drugog što se nalazi negde drugde. Naprotiv, i samo „mi“ koje traga za uzročno povezanim uslovima sna od iste je građe kao i snovi.*^[20] Možda baš zato, što smo mi „mi“ u oba sveta, dolazi do izvesnog neprepoznavanja sopstvenog odraza i slike, i disharmonije u odnosu sa sobom.

2.3. Ulazak

Ulazak u Donji svet će pre biti silazak. Da bi se prelazak iz dnevnog života u Donji svet odigrao, najpre je potrebno znati da se to neće desiti bez izvesnih promena. Naime, u Donji svet možemo ući posredstvom refleksije, refleksivnim sredstvima: zastajkivanjem, promišljanjem, promenom ritma, glasa ili pogleda, spuštanjem.^[7] To bi moglo da znači da se ulazak neretko desi sasvim slučajno i bez jasne namere.

Ono što Donji svet toliko očigledno razdvaja od stvarnog sveta jeste činjenica da zapravo ne možemo tačno da utvrdimo šta se u njemu dešava. Jedini put ka saznanju o onome šta je u dubini, jeste primena alata pomoću kojih se Donji svet otvara, prihvata nas, ruši most sa stvarnošću i čeka da krenemo u potragu.

3. TEORIJSKO ISTRAŽIVANJE - PRIMENA

Nakon utvrđivanja teorijskih okvira, i osvrta na autore koji se bave temom Donjeg sveta, sna, kao i terminima *Das Unheimliche* i *extrimité*, želim da uvedem nove pojmove, do kojih sam došla kroz pomenuto istraživanje. Uvođenje sopstvenih pojmova i pravljenje svojevrsnog rečnika koji se koristi konkretno u ovom radu, važno je za uspostavljanje ličnog odnosa prema teoriji.

3.1. Drugi svet i stvaran svet

Da bih opisala mesto staništa podsvesti, mistično i mračno, u rad sam uvela pojam *drugi svet*. Iz ove perspektive, jasno je da sam do tog naziva došla instinktivno, ali i da nisam mnogo pogrešila. Drugi svet, osim što nosi sve odlike Donjeg sveta, između redova pravi jasan odmak od stvarnosti. Jer, da bi postojao *drugi svet*, mora postojati *prvi svet*.

Prvi svet odnosi se na svet u kome svi zajedno živimo, naše vidljivo i dodirljivo okruženje. Označen kao *stvaran svet*, nosi sve odlike svakodnevnosti, običnosti, predvidljivosti. Osim toga, reč *drugi* deli osnovu sa pridevom *drugačiji*, ali i imenicom *drug*.

To sve zajedno znači da se *tamo* nalazi nešto izuzetno, nemoguće u ovom, *stvarnom* svetu, neočekivano i iznenađujuće, ali takođe i nešto što će me rado dočekati i prihvatiti.

3.2. Osetljivost i bes

Dovoljan dokaz da racio u drugom svetu zaista nema jednaku važnost kao u stvarnosti, mora biti pronalazak osetljivosti. Nakon dugog kopanja po svom mraku, mislila sam da sam se dovoljno dobro upoznala da mogu da pretpostavim šta je jezgro, bit mog bića. Plutajući u tami, očekivala sam čvrstu i tešku kuglu nekog *ozbiljnog* osećanja, ideologije ili jasnog cilja.

Međutim, dočekala me je lagana, ali ništa manje čvrsta osetljivost, kao vitalan organ mog mraka. Saznanje o takvoj vrsti jezgra pre svega tera na preispitivanje svakog određenog čvora, svako shvatanje situacije. Od apstraktnog pojma ubrzo sam došla do jasne slike šta je za mene *moja* osetljivost. Kako je nastala, gde, i zašto.

Baveći se sopstvenom osetljivošću, u nadi da ću uspeti da se opravdam, došla sam do njene potpune suprotnosti – agresije, a zatim čistog besa. Kao što Jung kaže – ako se bilo šta dovede do krajnosti, pojaviće se njegoova suprotnost.

Usled saznanja da sam sposobna za nimalo suzdržano ispoljavanje besa, usledila je analiza situacija u kojima prevlada bes, odnosno osetljivost. U svakoj, došla sam do jednog jedinog zaključa: *osetljiva sam da ne bih bila besna*. Da bih razumela kako funkcionise neprekidno takmičenje između osetljivosti i besa u tome ko će pre izaći na površinu, bavila sam se akcijom i reakcijom u stvarnom svetu.

Dakle, akcija iz stvarnog sveta prodire u drugi svet, sa namerom da izazove bes. Međutim, mrak, kao neka vrsta zaštitnika, odlučno grabi bes, zaobljava mu ivice i pušta da kao balon koji se izduvava, leti kroz prostor drugog sveta. Kada stekne sve osobine osetljivosti – prozračnost, lakoću i krhkost, oprema ga informacijama potrebnim za reakciju. Na kraju, osetljivost izbija na površinu u vidu reakcije i šalje lažnu sliku jednostavnosti i linearnosti ovog procesa. Osetljivost je postala prva i poslednja linija odbrane, i primarna funkcija jednog ljudskog bića.

4. UMETNIČKO ISTRAŽIVANJE

U procesu nastanka ovog rada, kao osnovni princip nametnuo se paralelni tok umetničkog istraživanja. Crtanje, kreativno pisanje, kolaž i vez su tehnike kojima

sam se koristila kako bih izazvala „propadanje“ u drugi svet. Ova vrsta istraživanja iskazuje nameru da utone, uđe i neprimetno iznese u stvaran svet ono što se *dole* krije.

4.1. Mape i pojmovi

Prvi deo umetničkog istraživanja podrazumevao je mapiranje knjige *San i Donji svet*, kao glavnog oslonca za pretpostavke koje sam imala o drugom svetu. Ishod mapiranja bio je određivanje ključnih reči, relevantnih pojmova i citata.

4.2. Studija slučaja – Luiz Buržoa Luiz Buržoa (fr. *Louise Bourgeoise*) je bila američka umetnica francuskog porekla, najpoznatija po svojim vajarskim radovima. Stvarala je u 20. veku. Razlog zbog kog rad Luiz Buržoa jeste referentan za umetničko istraživanje, osim estetike koja uključuje mali broj elemenata, pleni jednostavnošću i nežnošću, jeste njen odnos prema tkanini. Rad *Ode à l'Oubli* predstavlja knjigu sastavljenu od kolekcije tkanina, na kojima je Luiz prethodno intervenisala. Tkanine su oživljene nizom različitih tehnika, kao što su šivenje, vez i tkanje, a prikazuju teme koje su umetnicu okupirale tokom čitavog života: organski oblici, koncentrični krugovi i kvadrati, mreže.^[8]

4.3. Oprostoravanje

Ustanovljavanjem četiri osnovna pojma koji obrazuju teorijski okvir – drugi svet, stvaran svet, osetljivost i bes, kao i objašnjenjem njihovog međusobnog odnosa, javila se potreba za njihovim smeštanjem u prostorni kontekst. Tako je usledio sledeći korak - tekstualni prikaz prostora, stvoren svakim od ovih pojmova.

4.4. Povratak u podsvesno

Razmišljajući o sopstvenoj osetljivosti, i tome kako je i kada ona nastala, pozelela sam da mogu da vidim sebe sa distance i prepoznam sve o čemu sam pisala.. Odnosno, da proverim tezu kojom se osetljivost tretira kao nešto vidljivo i prepoznatljivo, ali ne vredno bavljenja. Drugim rečima, želela sam da vidim da li bih prepoznala sopstvenu osetljivost. Odabirom određenih kadrova iz video snimaka, vratila sam se analognim tehnikama pravljenja kolaža i skica.

5. UMETNIČKI PROJEKAT $f(x)=\text{OSETLJIVOST}$

Rad je izveden u podrumu Kulturnog Centra LAB, 01. jula 2021. u Novom Sadu

5.1. Koncept

Umetnički projekat nosi naziv $f(x)=\text{osetljivost}$, što znači da je funkcija od „x“ osetljivost. Pod pretpostavkom da sam ja „x“, ova formula govori da je moja glavna karakteristika, i opšte način funkcionisanja i pogleda na svet – osetljivost. Koncept se bazira na tome da rad u sebi sadrži četiri ključna pojma – drugi svet, osetljivost, bes, i stvaran svet, koji će zajedno formirati prostor inače nevidljiv. Suština rada je da bezbedno sprovede publiku kroz niz scenskih slika koje izazivaju različite emocije, radi demonstriranja sopstvenog doživljaja sveta. Cilj rada je prikazivanje unutrašnjeg prostora – drugog sveta, tako da se publika u njemu oseti sigurno i udobno. Ovim

radom, a uz pomoć prisutnih ljudi, želim da prikažem jedan razložen proces, takoreći usporeni snimak transakcije između stvarnosti i drugog sveta, kao i spektar neizbežnih osećanja koja se u tom činu pojavljuju.

5.2. Scenski dizajn

Sam prostor podruma sastoji se od hodnika sa nišom, jedne velike, glavne prostorije, i dve manje. Prvo se prolazi kroz hodnik koji gleda na frontalni zid jedne manje prostorije. Kada se prođe dovratnik, sa leve strane nalazi se niša. Posle hodnika ulazi se u manju prostoriju, čiji frontalni zid je osvetljen. Na njemu je naziv rada ispisan kat folijom, ispod koje se nalaze leci sa osnovnim informacijama. Ulaz u treću prostoriju – najveću sobu je širok, i u njoj se nalazi samo dunja. Poslednja prostorija je kontrolna soba. U njoj je smeštena mikseta za svetlo. Koncept zvučne slike podrazumevao je prigušen zvuk neravnomernog karaktera, s vremena na vreme potpuno nečujan, *zvuk tišine*, a sa druge strane potpuno čist zvuk „života od gore“. U tom smislu, muzički program koji se dešava na spratu iznad, u prizemlju, odgovarao mi je u potpunosti. Iz teorijskog istraživanja ostala je teza da je jedino svetlo u Donjem svetu svetlo vatre iza nas, koja plamtiti dok gori most ka dnevnom životu.

U ovom slučaju, svetlo je bilo važna odrednica dramaturgije i vođenja performansa. Centralni objekat i prvo što publika vidi u glavnoj prostoriji je dunja. Kao instalacija i veliki deo samog rada, dunja prolazi tri faze postojanja: prva faza predstavlja zatvorenu, čitavu dunju, na kojoj može da se leži, koja pruža udobnost, krije sadržaj i poziva na interakciju.

Druga faza počinje njenim cepanjem, otvaranjem, prosipanjem sadržaja. Ona dobija novu ulogu, postaje bunar, izbacuje i nudi svoj sadržaj. U poslednjoj fazi dunja je poluprazna, skoro potpuno izduvana i spremna za krpljenje. Dramaturgija izvođenja spada u kategoriju planiranih, ali ne i do kraja predvidivih segmenata performansa. Ideja je bila izazvati spektar osećanja kod publike kroz promenu scena – svetlom i transformacijom dunje.

5.3. Tehnička realizacija

Organizacija je podeljena na tri dela. Prvi se ticao nabavke materijala za sam rad, drugi je vezan za izradu elemenata korišćenih u radu, i treći deo organizacije podrazumevao organizaciju vremena provedenog u prostoru, u smislu same postavke za događaj. Sva tri dela su se preklapala, ali je proces pripreme i realizacije trajao ukupno 14 dana. Postavka je trajala ukupno dva dana. S obzirom na to da sam bila limitirana radnim vremenom KC Lab-a, bila mi je potrebna pomoć dela *Scen tehničkog tima*. Prvog dana je u prostor ušla dunja, dopola popunjena, jer inače ne bi postojao način da bude prenet. U isto vreme kad i ona, u prostor su stigla još tri džaka crno bojenog stiropora.

Prvo veče postavke bilo je posvećeno nameštanju svetla i prvoj probi.

Drugi dan se desilo sve ostalo: dunja je napunjena stiroporom i ostalim sadržajem, led lampe su postavljene i fiksirane, u prostor su uneti svi *rekviziti* – metla, konac, igla i makaze za izvođenje, špil letaka.

5.4. Izvođenje

Izvođenje performativne instalacije $f(x)=\text{osetljivost}$ desilo se 01. jula 2021. godine, u prostoru podruma Kulturnog Centra Lab. Događaj je zakazan za 21h.

5.5. Publika

Publika je ključan akter u ovom radu, pre svega jer joj je poverena uloga koja je definisala nastavak toka izvođenja rada. Samom izvođenju master umetničkog projekta $f(x)=\text{osetljivost}$ prisustvovalo je oko 30 ljudi. Reakcije odmah po kraju izvođenja bile su vrlo pozitivne. Nakon molbe publici da mi pošalju komentare na temu rada u pisanoj formi, dobila sam odgovore. Svi su različiti u smislu shvatanja rada, i to je moralo biti tako, jer je i cilj bio da ne namećem sopstveni narativ. Osim toga, reakcije su, kao i uživo, prilično nepodeljene i slične.

6. ZAKLJUČAK

Zaključak koji se nameće, a vezan je za donji svet i osetljivost jeste sledeći. Ceo taj svet, nevidljivi i nepredvidivi, koji je i unutra i spolja, u kome sam samo delom otkrila šta se nalazi, nastao je kao posledica prevelike osetljivosti. Osetljivost, sa druge strane, nije ništa nego posledica postojanja drugog sveta.

Ove dve stvari su nerazdvojive, međusobno se dopunjuju i koegzistiraju. Drugi svet je utočište, pribežište i neprekinuta želja za slobodom. Prostor koji se samostalno štiti i gradi, konstantno, brine o svim svojim stanovnicima, vezuje i odvezuje čvorove. Drugi svet predstavlja mogućnost nebrojeno mnogo života, u kojima ne postoji pogrešna odluka.

7. LITERATURA

- [1] Hilman, Džejms, *San i Donji svet*, Fedon, Beograd, 2013, str. 87.
- [2] (grč. *psyche*) – *duša, duh*. Vujaklija, Milan, *Rečnik stranih izraza*.
- [3] Hilman, Džejms, *San i Donji svet*, Fedon, Beograd, 2013, str. 91
- [4] Hilman, Džejms, *San i Donji svet*, Fedon, Beograd, 2013, str. 111
- [5] Cvetić Mariela, *Das Unheimliche psihoanalitičke i kulturalne teorije prostora*, 60.str

- [6] Žižek, Slavoj, *Sublimni objek ideologije*, Artzin, Zagreb, 2002. str. 181
- [7] Hilman, Džejms, *San i Donji svet*, Fedon, Beograd, 2013, str. 116
- [8] <https://www.moma.org/collection/works/98440>, pristupljeno 05.07.2021.

Kratka biografija:

Aleksandra Tatić završila je osnovne studije na Fakultetu tehničkih nauka, na smeru Scenska arhitektura, tehnika i dizajn. Član je tehničkog tima od školske 2016/2017. godine, u okviru čega se bavi dizajnom prostora Scenske laboratorije **Borislav Gvojić** za događaje.

Učestvuje i volontira na projektima i radionicama: *Rethink the night!*, *Fluid dizajn forum*, *Impuls festival*, izložbama: *Prostorni mehanizmi*, *Aida*, *Sedam glasnika*, *Grad od peska*, *Koja je tvoja (s)cena*. Učestvuje u nastavi kao student demonstrator od 2017. Kao deo studentskog tima učestvuje u osmišljavanju dizajna svetla za novogodišnji program 2018, na Trgu slobode u Novom Sadu. godine.

Bila je selektor i producent glavnog pozorišnog programa *Impuls!* festivala 2019. godine. Na Praškom kvadrjenu scenskog dizajna i scenskog prostora 2019. godine učestvuje kao istraživač u timu Nacionalne postavke.